

בראשית י"ב

פסוקים א' – ט': הציווי של ה' לאברם: "לך-לך"

פסוק א': "ויאמר ה' אל-אברם לך-לך מארצך וממולדתך ומבית אביך אל-הארץ אשר אראך"

אברם ומשפחתו חיו בעיר חרן, היכן שכיום נמצאת סוריה. אלוהים מדבר לראשונה אל אברם, ומצווה עליו לעזוב את מעגלי השייכות שלו: את ארצו, מולדתו ומשפחת אביו, וללכת אל הלא נודע.

הציווי מנוסח **בהדרגתיות** מן הקל אל הכבד: ממה שפחות קשה לעזוב (ארץ), אחר כך סביבה תרבותית (מולדת), ולבסוף - מה שהכי קשה לעזוב (משפחת אביו).

פסוקים ב' – ג' ופסוק ז': הברכות שה' מבטיח לאברם

פסוקים ב' – ג': "ואעשך לגוי גדול ואברכך ואגדלה שמך ויהיה ברכה ואברכה מברכך ומקללך אאר ונברכו בך כל משפחת האדמה"

1. "ואעשך לגוי גדול" = אעשה ממך עם גדול.
2. "ואברכך" = אברך אותך.
3. "ואגדלה שמך" = שמך יהיה מפורסם לטובה.
4. "ויהיה ברכה" = אתה תהיה מקור של ברכה.
5. "ואברכה מברכך" = אברך את מי שיברך אותך
6. "ומקללך, אאר" = אקלל את מי שיקלל אותך
7. "ונברכו בך כל משפחת האדמה" = כל בני האדם שחיים על פני האדמה יהיו מבורכים בזכותך.

פסוק ז': "וירא יהוה אל-אברם ויאמר לזרעך אתן את-הארץ הזאת"

ה' ייתן את ארץ כנען לזרעו של אברהם, כלומר לעם שיצא מאברם בעתיד.

פסוקים ה' – ט': אברם מגיע לכנען

אברם מגיע לארץ כנען ומתהלך בה. הוא מקים מזבחות לה' בארץ, ובכך הוא מבטא את אמונתו בה'.

פסוקים י' – כ': אברם ושרי יורדים למצרים

פסוקים י' – י"ג: הירידה למצרים והחששות של אברם

י וַיְהִי רָעַב, בְּאֶרֶץ; וַיֵּרֶד אַבְרָם מִצְרָיִם לְגֹר שָׁם, כִּי-כָבֵד הָרָעַב בְּאֶרֶץ. יא וַיְהִי, כַּאֲשֶׁר הִקְרִיב לְבֹאֵ מִצְרָיִם; וַיֹּאמֶר אֶל-שָׂרֵי אִשְׁתּוֹ הִנֵּה-נָא יָדַעְתִּי כִּי אִשָּׁה יִפְתּוּ-מִרְאָה אֶתְּ. יב וְהִנֵּה, כִּי-יִרְאוּ אֶתְּ הַמִּצְרָיִם, וַאֲמָרוּ, אִשְׁתּוֹ זֹאת; וְהִרְגוּ אֹתִי, וְאֶתְּ חַיִּי. יג אֲמָרִי-נָא אַחְתִּי אֶתְּ--לְמַעַן יִיטַב-לִי בְּעִבְרָתְּ, וְחִיִּתָּה נַפְשִׁי בְּגִלְלָתְּ.

היה רעב בארץ כנען. אברם ירד (עם משפחתו) למצרים, לגור שם, כי הרעב בכנען היה כבד. כשהתקרב למצרים, אברם אמר לשרי אשתו שהוא יודע שהיא אישה יפה, וכאשר המצרים יראו אותה הם ירצו להרוג את אברם, ולהשאיר את שרי בחיים. (מדוע? מכיוון שהמצרים ירצו לקחת את שרי לאישה. מכיוון ששרי היא אישה נשואה, המצרים ירצו להרוג את אברם, בעלה, ואז הם יוכלו לקחת אותה לאישה). אברם אמר לשרי לומר למצרים שהיא אחותו של אברם, ואז יהיה לאברם טוב בזכותה ("למען ייטב לי בעבירות"), והוא יישאר בזכותה בחיים ("וחייתה נפשי בגללת").

פסוקים י"ד – ט"ז: שרי נלקחת לבית פרעה

יד וַיְהִי, כְּבֹא אַבְרָם מִצְרָיִם; וַיִּרְאוּ הַמִּצְרָיִם אֶת-הָאִשָּׁה, כִּי-יָפָה הִוא מְאֹד. טו וַיִּרְאוּ אֹתָהּ שָׂרֵי פְרָעֹה, וַיְהִלְלוּ אֹתָהּ אֶל-פְרָעֹה; וַתִּקַּח הָאִשָּׁה בֵּית פְרָעֹה. טז וְלֹא-אֲבָרָם הִיטִיב, בְּעִבְרָתָהּ; וַיְהִי-לוֹ צָאן-וּבְקָר, וְחֲמֹרִים, וְעַבְדִּים וְשִׁפְחוֹת, וְאַתְנֹת וְגַמְלִים.

כשאברם בא למצרים, המצרים ראו ששרי אישה יפה מאוד. השרים של פרעה הם היללו את יופייה באוזני פרעה, והיא נלקחה לבית פרעה. פרעה היטיב עם אברם ונתן לאברם רכוש רב בתמורה לשרי: צאן, בקר, חמורים, עבדים, שפחות, אתונות וגמלים.

פס' י"ז – כ': אלוהים מביא מחלות על בית פרעה, ופרעה מגרש את אברם ושרי ממצרים

יז וַיִּנְגַע יְהוָה אֶת-פְּרָעֹה בְּנִגְעִים גְּדֹלִים, וְאֶת-בֵּיתוֹ, עַל-דְּבַר שָׂרֵי, אִשְׁתּוֹ אַבְרָם. יח וַיִּקְרָא פְרָעֹה לְאַבְרָם וַיֹּאמֶר, מַה-זֹּאת עָשִׂיתָ לִּי; לָמָּה לֹא-הִגַּדְתָּ לִּי כִּי אִשְׁתְּךָ הִוא. יט לָמָּה אֲמַרְתָּ אַחְתִּי הִוא, וְאָקַח אֹתָהּ לִי לְאִשָּׁה; וְעַתָּה, הִנֵּה אִשְׁתְּךָ כַּח נָלְךָ. כ וַיִּצְוּ עָלָיו פְּרָעֹה אֲנָשִׁים; וַיִּשְׁלְחוּ אֹתוֹ וְאֶת-אִשְׁתּוֹ, וְאֶת-כָּל-אֲשֶׁר-לוֹ.

אלוהים הביא מחלות קשות (= "נגעים גדלים") על בית פרעה, בגלל שלקח את שרי אשת אברם. פרעה קרא לאברם ואמר לו: "מה עשית לי? למה לא אמרת לי שהיא אשתך?" למה אמרת לי שהיא אחותך ואז לקחת אותה לאישה? פרעה נתן לאברם את שרי, אמר לו: הנה אשתך, קח אותה ולך! הוא גירש את אברם ממצרים יחד עם כל רכושו.

ביקורת והגנה על דמותו של אברם בסיפור

יש המותחים ביקורת על התנהגותו של אברם בסיפור זה, ויש המנסים להגן עליו ולהצדיק את התנהגותו.

1. מסופר שבגלל רעב בכנען אברם ושרי ירדו למצרים, כי במצרים היה מזון.

הביקורת על אברם: יש הטוענים כי הירידה למצרים היא בניגוד לציווי של ה' על אברם, לשבת בארץ כנען. בנוסף, יש הטוענים כי ירידתו של אברם למצרים מבטאת חוסר אמונה של אברם בה'. כאילו שאברם לא סמך על ה' שידאג לו בזמן הרעב.

ההגנה על אברם: יש הטוענים כי אדם צריך לעשות הכול על מנת להציל את חייו. אברם ושרי היו בסכנת מוות ברעב, ולכן ירדו באופן זמני בלבד לגור במצרים.

2. אברם נימק לשרי את הבקשה לומר שהיא אחותו: "למען ייטב-לי בעבורך"

הביקורת על אברם: יש הטוענים שאברהם סחר בשרי, שהוא מכר אותה לפרעה כדי לקבל עבורה רכוש רב. כאשר אברם אמר לשרי "למען ייטב-לי בעבורך" הוא התכוון להטבה כספית - לקבל עבורה רכוש רב. ואכן פרעה נתן לו הרבה רכוש: "ולאברם היטיב, בעבורה"

ההגנה על אברם: יש הטוענים כי אברם כלל לא התכוון לסחור בשרי ולמכור אותה. כל מה שאברם רצה זה להציל את חייו. כשהוא אמר לשרי "למען ייטב-לי בעבורך" הוא התכוון לומר – "כדי שחיי ינצלו בזכותך".

בראשית ט"ז – הולדת ישמעאל

פסוקים א' – ג': עקרותה של שרי

א וְשָׂרִי אֵשֶׁת אַבְרָם לֹא יָלְדָה לוֹ וְלֵה שִׁפְחָה מִצְרִית וְשָׁמָּה הָגָר. ב וּתְאֹמַר שָׂרִי אֶל-אַבְרָם הִנֵּה-נָא עֲצָרְנִי ה' מְלֵדָת בִּיא-נָא אֶל-שִׁפְחָתִי אוּלַי אֲבַנְּהָ מִמֶּנָּה וְיִשְׁמַע אַבְרָם לְקוֹל שָׂרִי. ג וּתְקַח שָׂרִי אֵשֶׁת-אַבְרָם אֶת-הָגָר הַמִּצְרִית שִׁפְחָתָהּ מִקֶּץ עֶשֶׂר שָׁנִים לְשִׁבְתָּ אַבְרָם בְּאֶרֶץ כְּנָעַן וּתְתֵן אֹתָהּ לְאַבְרָם אִישָׁהּ לוֹ לְאִשָּׁה

שרי אשת אברם לא ילדה לו ילדים. לשרי הייתה שפחה מצרית בשם הגר. שרי אמרה לאברם שה' עצר אותה מללדת. היא ביקשה מאברם לבוא אל שפחתה, אולי שרי תיבנה ממנה. שרי לקחה את הגר המצרית שפחתה ונתנה אותה לאברם לאישה.

שרי הציעה לאברם לעשות מה שהיה נהוג באותה תקופה במזרח התיכון הקדום: היא תיתן את הגר, שפחתה המצרית, לאברם, על מנת שהגר תהרה מאברם. לאחר שהגר תלד, שרי ואברם יאמצו את הילד כבנם, והוא יירש אותם.

ד וַיָּבֵא אֶל-הָגֵר וַתְּהַר וַתַּרְא כִּי הָרְתָה וַתִּקַּל גְּבֻרָתָהּ בְּעֵינֶיהָ. ה. וַתֹּאמֶר שְׂרִי אֶל-אַבְרָם חֲמִסִּי עָלֶיךָ אֲנֹכִי נִתְּתִי שְׂפָחְתִּי בְּחִיקָךָ וַתַּרְא כִּי הָרְתָה וַאֲקַל בְּעֵינֶיהָ יִשְׁפֹּט יְהוָה בֵּינִי וּבֵינֶיךָ. ו. וַיֹּאמֶר אַבְרָם אֶל-שְׂרִי הֲנֵה שְׂפָחְתְּךָ בְּיָדְךָ עֲשִׂי-לָהּ הַטּוֹב בְּעֵינֶיךָ וַתַּעֲנֶה שְׂרִי וַתְּבָרַח מִפְּנֵיהָ

אברם בא אל הגר (קיים איתה יחסים). הגר הרתה. כשהגר ראתה שהיא הרתה לאברם היא זילזלה בשרי, גבירתה. שרי אמרה לאברם: "חֲמִסִּי עָלֶיךָ אֲנֹכִי נִתְּתִי שְׂפָחְתִּי בְּחִיקָךָ, וַתַּרְא כִּי הָרְתָה וַאֲקַל בְּעֵינֶיהָ; יִשְׁפֹּט ה' בֵּינִי וּבֵינֶיךָ" (פסוק ה'). שרי אמרה לו: הכעס (חמס) שלי עליך! נתתי את שפחתי בזרועותיך, וכשהיא ראתה שהיא בהריון היא זילזלה בי. ה' ישפוט ביני ובינך. אברם ענה לשרי: "הֲנֵה שְׂפָחְתְּךָ בְּיָדְךָ עֲשִׂי-לָהּ הַטּוֹב בְּעֵינֶיךָ" (פסוק ו') – הנה השפחה שלך בידיך, תעשי לה מה שטוב בעינייך (מה שאת רוצה). שרי ענתה את הגר (בעבודה קשה): "וַתַּעֲנֶה שְׂרִי", והגר ברח ממנה, מבית אברם.

יש המותחים ביקורת על התנהגותם של אברם ושרי. אמנם הגר התנהגה לא יפה כאשר זילזלה בשרי, אבל:

אברם גילה אטימות ואדישות כלפי הגר. הוא לא התעניין בה, למרות שהייתה בהריון עם ילדו, ואמר לשרי שתעשה בה מה שהיא רוצה.

שרי גילתה נוקשות רבה כלפי הגר ההרה, כאשר ענתה אותו בעבודה קשה. יש הטוענים כי שרי ענתה את הגר המצרית בעבודה קשה, ומשום כך נגזרה על עם ישראל עבדות קשה במצרים.

פסוקים ז' – ט"ז: בריחת הגר למדבר

וַיִּמְצָאָהּ מְלֵאךְ ה' עַל-עֵין הַמַּיִם בְּמִדְבָּר עַל-הָעֵין בְּדֶרֶךְ שׁוּר. ח. וַיֹּאמֶר הָגֵר שְׂפָחְתִּי שְׂרִי אֵי-מִזְּהָ בָאת וְאָנָּה תִּלְכִּי וַתֹּאמֶר מִפְּנֵי שְׂרִי גְבֻרָתִי אֲנֹכִי בְּרַחַת. ט. וַיֹּאמֶר לָהּ מְלֵאךְ ה' שׁוּבִי אֶל-גְּבֻרָתְךָ וְהִתְעַנִּי תַּחַת יְדֶיךָ. י. וַיֹּאמֶר לָהּ מְלֵאךְ ה' הֲרַבָּה אֲרָבָה אֶת-זַרְעֶךָ וְלֹא יִסְפָּר מְרַב. יא. וַיֹּאמֶר לָהּ מְלֵאךְ ה' הֲנָךְ הָרְה וַיִּלְדֶּת בָּן וְקָרָאת שְׁמוֹ יִשְׁמַעְאֵל כִּי-שָׁמַע ה' אֶל-עֲנִיָּךְ. יב. וְהוּא יְהִי פָּרָא אָדָם יָדוּ בְּכָל וָיָד כָּל בּוֹ וְעַל-פְּנֵי כָל-אֲחִיו יִשְׁכֵּן.

מלאך ה' מצא את הגר ליד מעין המים במדבר. הוא שאל אותה מהיכן היא באה ולאן היא הולכת. הגר ענתה שהיא בורחת משרי גבירתה. המלאך אמר לה לשוב אל שרי ולהמשיך להתענות תחת ידיה. למלאך היו גם בשורות טובות עבור הגר: זרעה של הגר יהיה כה רב, עד כדי כך שאי אפשר יהיה לספור אותו.

בנוסף, אמר המלאך להגר שהיא בהריון ועתידה ללדת בן. הוא אמר לה לקרוא לו ישמעאל, כי ה' שמע אל העוני, כלומר אל הסבל והמצוקה שלה. המלאך תיאר להגר את אופיו של הבן שיוולד לה: "פָּרָא אָדָם--יָדוּ בְּכָל, וַיָּד כָּל בּוֹ; וְעַל-פְּנֵי כָל-אֲחִיו יִשְׁכֵּן" (פס' י"ב)

"פָּרָא אָדָם" - חי חיים של חופש.

"יָדוּ בְּכָל, וַיָּד כָּל בּוֹ" – יהיה מעורב בקרבות עם הסובבים אותו.

"וְעַל-פְּנֵי כָל-אֲחִיו יִשְׁכֵּן" ישלוט על האנשים שסביבו.

מדרש השם של ישמעאל

מדרש שם – הסבר לשם של אדם או מקום, מדוע קראו לו כך?

פס' י"א: "וְקָרָאתָ שְׁמוֹ **יִשְׁמָעֵאל**, כִּי-שָׁמַע ה' אֶל-עֲנָנָי"

ישמעאל נקרא כך משום שה' שמע אל סבלה של הגר. זאת בשורה מעודדת ומחזקת להגר, הידיעה שאלוהים רואה אותה בסבל שלה ושומר עליה.

בראשית כ"א – גירוש הגר וישמעאל

פסוקים א' – ז': הולדת יצחק

לפי המסופר ה' מלא את הבטחתי לאברהם ושרה. שרה הרתה וילדה לאברהם את יצחק. אברהם מל את יצחק (עשה לו ברית מילה) בגיל שמונה ימים. כשיצחק נולד אברהם היה כבר בן מאה שנה.

פסוקים ח' – כ"א: גירוש הגר וישמעאל

ח וַיִּגְדַל הַיֶּלֶד וַיִּגְמַל וַיַּעַשׂ אַבְרָהָם מְשֶׁתֶּה גָדוֹל בַּיּוֹם הַגָּמֵל אֶת-יִצְחָק. ט וַתֵּרָא שָׂרָה אֶת-בְּנֵי-הַגֵּר הַמִּצְרִית אֲשֶׁר-יָלְדָה לְאַבְרָהָם מִצְחָק. י וַתֹּאמֶר לְאַבְרָהָם גֵּרֶשׁ הָאִמָּה הַזֹּאת וְאֶת-בָּנֶיהָ כִּי לֹא יִירֶשׁ בְּנֵי-הָאִמָּה הַזֹּאת עִם-בְּנֵי עַם-יִצְחָק

יצחק גדל והגיע לגיל שבו נגמלים מהנקה. אברהם עשה משתה גדול לרגל גמילתו מהנקה של יצחק. בזמן המשתה שרה ראתה את ישמעאל, בנה של הגר המצרית, **מִצְחָק**. יש המפרשים כי ישמעאל צחק, לעג וזלזל באירוע ובמשפחת אברהם. יש המצביעים על כך שלפועל **לְצַחֵק** יש משמעות מינית, ומפרשים שישמעאל הפגין התנהגות מינית לא ראויה בזמן האירוע.

דרישתה של שרה מאברהם:

פסוק י': "גֵּרֶשׁ הָאִמָּה הַזֹּאת, וְאֶת-בָּנֶיהָ: כִּי לֹא יִירֶשׁ בְּנֵי-הָאִמָּה הַזֹּאת עִם-בְּנֵי עַם-יִצְחָק"

בפסוק י' שרה דורשת מאברהם **לגרש** את הגר וישמעאל. שרה לא רוצה שישמעאל יהיה יורש של אברהם יחד עם יצחק בנה.

תגובתו של אברהם:

פסוק י"א: "וַיִּרַע הַדָּבָר מְאֹד בְּעֵינֵי אַבְרָהָם עַל אֹדֶת בָּנוֹ"

לפי פסוק י"א הדרישה של שרה הייתה רעה בעיני אברהם. לאברהם היה מאוד קשה עם הבקשה של שרה לגרש את הגר וישמעאל. ניתן ללמוד על הקושי של אברהם מכך ש:

- נאמר שישמעאל הוא "בנו" של אברהם. זה מרמז על כך שאברהם קשור לישמעאל, הבן שלו.
- אברהם אינו מזדרז עם הגירוש. אברהם מגרש את הגר וישמעאל רק אחרי שה' דיבר אליו.

דברי ה' אל אברהם:

פסוקים י"ב – י"ג: **יב ויאמר אלהים אל-אברהם אל-ירע בעיניך על-הנער ועל-אמתך כל אשר תאמר אליך שרה ששמע בקלה כי ביצחק יקרא לך זרע.** יג וגם את-בן-האמה כי זרעך הוא.

ה' אמר לאברהם שלא יהיה רע בעיניו (שלא ירגיש רע) גירוש ישמעאל ("הנער") והאמה (הגר). ה' אמר לאברהם לעשות כל מה ששרה אומרת ולשמע בקולה. לדברי ה', יצחק נועד להיות הממשיך והיורש של אברהם. ה' מנחם את אברהם בכך שגם את ישמעאל הוא יהפוך לעם גדול (לגוי אשימנו), כי גם ישמעאל הוא מזרעו של אברהם.

פסוקים י"ד – כ': גירושם והצלתם של הגר וישמעאל

יד וישכם אברהם בבקר ויח-לחם וחמת מים ויתן אל-הגר שם על-שכמה ואת-הילד וישלחה ותלך ותתע במדבר באר שבע. טו ויכלו המים מן-החמת ותשלך את-הילד תחת אחד השיחים. טז ותלך ותשב לה מנגד הרחק כמטחי קשת כי אמרה אל-אראה במות הילד ותשב מנגד ותשא את-קלה ותבך. יז וישמע אלהים את-קול הנער ויקרא מלאך אלהים אל-הגר מן-השמים ויאמר לה מה-לך הגר אל-תיראי כי-שמע אלהים אל-קול הנער באשר הוא-שם. יח קומי שאי את-הנער והחזיקי את-גדך בו כי-לגוי גדול אשימנו. יט ויפקח אלהים את-עיניה ותרא באר מים ותלך ותמלא את-החמת מים ותשק את-הנער. כ ויהי אלהים את-הנער ויגדל וישב במדבר ויהי רבה קשת. כא וישב במדבר פארן ותקח-לו אמו אשה מארץ מצרים

אברהם השכים בבוקר, נתן להגר וישמעאל לחם וחמת מים (מימיה), ושילח אותם לחופשי. הגר תעתה בדרך במדבר באר שבע, ונגמרו לה המים בחמת המים. היא השליכה את ישמעאל מתחת לאחד השיחים, והתרחקה ממנו, מרחק של יריית חץ מקשת. היא אמרה לעצמה שהיא לא רוצה לראות כיצד ישמעאל ימות. היא התיישבה ובכתה. מלאך ה' קרא אל הגר מהשמיים. הוא עודד אותה ואמר לה שה' שמע את קולו של ישמעאל. הוא אמר להגר לקום, להרים את ישמעאל, ולאחוז בידו. המלאך הבטיח לה שה' יהפוך את ישמעאל לעם גדול. ה' פקח את עיניה של הגר, והיא ראתה באר מים. היא מלאה את חמת המים והשקתה את ישמעאל. ה' היה עם ישמעאל. ישמעאל גדל, הפך ליורה בקשת, חי במדבר פארן, והגר לקחה עבורו אישה מארץ מצרים.